

Türkiye’de Psikoloji Uygulama, Araştırma ve Yayınlarında Etik İlkeler, Tartışma VI:

Gelişim Psikolojisi Araştırmalarında Etik Standartlar ve Tartışılan Sorunlar

Melike Sayıl*

Ayşen Yılmaz

Hacettepe Üniversitesi

Hatırlanacağı gibi Türk Psikoloji Dergisi'nin bundan önceki sayılarında psikolojinin alt alanları ya da bazı etik sorunlar esas alınarak Türkiye’de psikoloji araştırma ve uygulamalarıyla ilgili etik tartışmalara yer verilmişti (Aycan, 1998; Ayvaşık, 1999; Değirmencioglu ve Demirutku, 1999; Eskin, 2000; Sümer, 1998; Türk Psikologlar Derneği, 1999). Bu yazıda da katılımcıları çocuk olan araştırmalar için etik standartlar ve tartışılan sorunlar, var olan literatür temelinde gözden geçirilmiştir.

İnsanlar üzerinde yapılan araştırmalarda uyulması gereken etik ilkelerin belirlenmesi ve güncelleştirilmesi sorunu, başta sosyal bilimler ve tıp olmak üzere ilgili pek çok bilim dalı için önemli bir görev alanı ve sorumluluk olarak görünmektedir. Araştırma etiği ve mesleki uygulamalarla ilgili etik standartlar, insan haklarının korunması ve araştırmancının veya mesleğin herkes tarafından belli bir standartta yürütülmesini sağlama gibi pek çok amaçla hizmet etmektedir. Çeşitli ülkelerde psikoloji araştırma ve uygulamalarına ilişkin etik standartların oluşturulmasında en çok örnek alınan, mesleğin önemli örgütlerinden biri olan Amerikan Psikologlar Birliği'nin etik standartlarıdır (American Psychological Association, 1992). Ancak söz konusu etik standartlar insan ve hayvan üzerine yapılan çalışmaları içermekle birlikte çocuklarla ilgili araştırmalarda izlenecek etik ilkelerle ilgili özel bir bölüm içermemektedir. Çocuklar üzerinde yürütülen araştırmalar için etik standartlar ise Çocuk Gelişimi Araştırmaları Derneği (Society for Research in Child Development-SRCD) tarafından belirlenmiş-

tir (SRCD Directory of Members:1999-2000). Bu etik standartların çevirisi yazının sonunda ek olarak verilmiştir. Amerika Birleşik Devletlerinde insan üzerinde yapılan araştırmalarda uyulacak etik çerçeve büyük ölçüde federal düzenlemelerle ortaya konmuştur. Ulusal Sağlık Enstitüsü, hazırlanan etik ilkeler rehberinde çocuklar için de özel bir bölüm ayrılmıştır. (Altbölüm D; Bkz., <http://ohrp.osophs.dhhs.gov/humansubjects/guidance/45cfr46.htm>). Üniversitelerin etik kurulları gözden geçirdikleri ve denetledikleri araştırma önerileri için karar verirken bu rehberi esas almaktadırlar. Bu rehber eğitim, psikoloji ve tıp gibi pek çok alanda araştırmacıların ve uygulamacıların etikle ilgili düzenlemelerinde yol gösterici niteliktedir. Her ne kadar son yıllarda karşılaşılan bazı durumlarla ilgili olarak bu ilkelerin yetersizliği tartışılmakta ve bazı muğlak ifadelerin yol açtığı belirsizliklerden şikayet edilmekte ise de, bu sorunların önceden öngörülmesinin zor olduğu ve ancak uygulamalar sırasında ortaya çıktığı vurgulanmaktadır (Stanley ve Sieber, 1992). Dünyanın farklı ülkelerinde, çocuk sağlığı ve hastalıkları ile ilgilenen farklı meslek alanlarından uzman ve araştırmacıların da, çocuk ve ergenlerin katılımcı olduğu araştırma ve uygulamalardaki etik standartları oluşturdukları ya da var olanlar üzerinde duyarlılıkla tartıştıkları görülmektedir (Division of paediatrics, 1999; Vitiello, Jensen, and Hoagwood, 1999; Kopelman, 2000).

Biomedikal ve davranışsal araştırmalarda insan katılımcıların korunmasıyla ilgili Amerikan Ulusal Komisyonu, 1979'da etik felsefesinin kuramların-

*Yazışma Adresi: Doç. Dr. Melike Sayıl, Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü, 06532 Ankara.
E-posta: mekme1@hacettepe.edu.tr

dan hareketle araştırmaların yürütülmesinde esas alınacak üç önemli etik ilke ileri sürmüştür. Bunlar, **kişi haklarına saygı**, yani özerklik, **kişiyi kötü muameleden koruma ve yararı ön plana çıkarma** ve **hakçalıktır** (Macklin, 1992). Birey hakkına saygı, katılımının araştırma sürecindeki özerkliğinin sağlanmasıdır. Ekte yer alan SRC'D'nin ilkelerinde de görüleceği gibi çocuğun duyuğu düşünce ve kararlarına saygıyı (buna istediği an araştırmadan ayrılabilmesi de dahildir), gizliliğin korunmasını ve güvenin sağlanmasını içerir. İkinci ilke, araştırmanın risk/yarar açısından analizini ve yararın üstünlüğünü gerektirir. Çocuğun araştırma risklerinden etkilenmesi ile yaş arasında ters yönde doğrusal bir ilişki öngörülmüştür. Artan yaşla birlikte bilişsel kapasitenin, deneyimin ve çocuğun kendiyile ilgili kararlardaki katkısının artacağı dikkate alınarak risklerin çocuk için daha az tehdit oluşturacağı ileri sürülmüştür. Thompson (1989; 1990; 1992) ise bazı gelişimsel özellikler açısından riskin artan yaşla birlikte arttığına örnekler vererek bu analizde gelişimsel düzeyin her zaman doğrusal biçimde hesaba katılmasını eleştirmiş hatta bu eğriğin bazı durumlarda U veya ters U biçiminde olduğuna dikkat çekmiştir. Hakçalık ise katılımcılara yapılan muamelenin dürüstlüğünü ve yansızlığını ifade eder. Araştırmaya katılanlar için önemli bir riskin ya da yararın sözkonusu olduğu durumlarda (Öm., bir müdahale programının uygulanması gibi), deneklerin seçimi, bölüşüm adalet ilkelerine göre hareket edilmesini gerektirmektedir. Ayrıca çocukları, araştırmanın istenmeyen etkilerinden korumak için çocuğa araştırma sonrasında anlayabileceği düzeyde bilgilendirme verilmesini de içerir.

Katılımcılar çocuk olduğunda, çocuklar, en azından gelişimsel özellikler açısından yetişkinler kadar homojen bir grup olmadıkları için bu genel ilkelerin uygulanmasının oldukça zorlu bir görev haline geldiği ileri sürülmüştür (Macklin, 1992; Thompson, 1990). Çünkü, bu ilkelerin başarıyla uygulanması, gelişen çocuğun değişen gereksinim ve yeteneklerini dikkate almayı da gerektirmektedir (Thompson, 1989; 1990; 1992). Aşağıda çocukların katılımcı olduğu araştırmalarla ilgili başta risk analizi olmak

üzere önemli gelişimsel etik tartişmalar özetlenmeye çalışılmıştır.

Çocuklar için kabul edilebilir risk "minimal risk" olarak adlandırılmış ve günlük yaşamda karşılaşılabilecek türden risk olarak tanımlamıştır. Örneğin, fiziksel muayene, iğne veya aşı olma gibi (Bkz <http://ohrp.osophs.dhhs.gov/humansubjects/guidance/45cfr46.htm>). Bu miktarlarda risk içeren araştırmalara çocuğun kendinin, ebeveyninin veya sorumlu olan yetişkinin onayı olmak kaydıyla izin verildiği bildirilmektedir. Bu risk miktarından "biraz" daha fazla risk içeren uygulamalara ise ancak, çocuğun araştırma sonucundan doğrudan yarar sağlayacağı veya daha az risk içeren bir uygulamanın bulunamadığı durumlarda, ilgili kurullarca izin verilmektedir. Yukarıdaki miktarlardan daha büyük miktarda risk içeren araştırmaların ise ancak, çocuğun sağlığı veya tedavisiyle ilgili önemli bir yararı varsa, ilgili uzmanların da katıldığı daha geniş kurullar ve halk sağlığıyla ilgili ulusal kuruluşlar tarafından değerlendirilerek karara bağlandığı bildirilmiştir. Ancak "minimal risk" ve bunun biraz fazlasının tanımı konusunun belirsizliği ve yarattığı sorunlar tartişılmaktadır. (Stanley ve Sieber, 1992; Vitiello ve ark., 1999). Özellikle psikolojik riskin, fiziksel riske oranla belirlenmesindeki güçlük tartişılmıştır. Örneğin enfeksiyon riskini tayin etmek kolaydır ancak özsayıda ortaya çıkabilecek zedelenmeyi tahmin etmek güçtür. Benzer şekilde psikolojik araştırmalarda araştırma deseni oluşturulduğu sırada taşıdığı riski belirleyebilirsiniz ancak, elde edilecek yarar, araştırmanın sonuçlarına bağlıdır ve Thompson'a (1990; 1992) göre bu yüzden iki özellik karşılaştırılabilir değildir. Asıl önemli olan çocuğun, gelişimsel ve bireysel koşullarına uygun düşen deneysel koşulları ve muameleyi (decent treatment) yaratabilmektir. Bu nedenle de bir araştırma önerisi değerlendirilirken, risk/yarar analizi açısından kabul edilebilir düzeyde olup olmaması yerine, çocuk için ne ölçüde uygun olduğu ve uygulamaların her aşamada ne kadar yerli yerinde ve çocuğun hakları gözetilerek gerçekleştirileceğinin dikkate alınması önerilmektedir. Çünkü, çocukların ve gençlerin katılımcı oldukları araştır-

malarda riskler, çocuğun gelişim düzeyine göre değişmektedir. Araştırmacılar gelişim özelliklerinin riske açık olduğu durumlara ve çocuk ve ergen araştırmalarındaki bazı etik sorunlara dikkat çekmişlerdir (Thompson, 1992; Melton, 1992; Macklin, 1992).

Genelde çocuk ne kadar küçükse stresli yaşantıya eşlik eden davranışsal ve sosyo-duygusal rahatsızlığın o kadar fazla olacağı vurgulanmıştır. Stresle başetme becerileri yaşa bağlı olarak geliştiği için stres karşısında uyum gösterme yaş ilerledikçe kolaylaşmaktadır. Bebeklerin güven duydukları yetişkinin yanında ve tanıdık ortamlarda araştırma taleplerine daha iyi karşılık verdikleri, yaşça büyük çocukların ise farklı ortamlarda da araştırmacının talepleriyle başedebildikleri ileri sürülmüştür. Kendilik imgesinin oluşumunda, rol alma becerilerinde ve sosyal karşılaştırma sürecinde ortaya çıkan gelişimsel değişimler nedeniyle kendilik kavramına tehdit oluşturabilecek uygulamaların etkisinin de çocuğun gelişim dönemine göre değiştiği vurgulanmıştır (Thompson, 1990).

Bütünleşmiş ve görel olarak süreklilik kazanmış bir kendilik ve kimlik duygusu geliştirmiş olan ve kendini arkadaşlarıyla kıyaslayan çocuklar kendi performanslarıyla ilgili olumlu ve olumsuz değerlendirmelerden ve karşılaştırmalardan çok daha fazla etkilenirler. Örneğin, davranışın nedeni olarak çaba ve yetenek arasında bir ayırım yapamayan okulöncesi çocuklar yetenekle ilgili bir değerlendirmeden çok fazla etkilenmezken, yeteneğin kalıcı bir özellik olduğunu keşfeden okul çağı çocuğunun kendilik algısı yetenekle ilgili olumsuz bir değerlendirmeden çok daha fazla etkilenmektedir (Thompson, 1990; 1992). Dolayimli düşünmeyi başaran ve başkalarının kendisi hakkında ne düşündüğüyle ilgili değerlendirmeler yapmaya başlayan 8-12 yaş çocuğu, performansıyla ilgili örtük ya da açık geri bildirimleri daha doğru olarak ve duyarlılıkla değerlendirir ve araştırmacının gerçek amacını ya da niyetini saklamaya dönük çabalarını daha kolay kavrayabilir. Her iki durumda da değerlendirme sonucuna göre davranışını düzenleyebilir. Bu tür düzenlemeler hem araştırmacının geçerli-

ğini olumsuz yönde etkiler hem de araştırmacının istediği gibi davranma yönünde baskı duyan çocuk açısından bir etik sorun yaratır (Thompson, 1990; 1992). Duyguların gelişimi açısından bakıldığında ise okulöncesi dönemdeki çocuklar okul çağı çocuklarına göre daha incinebilir durumdadırlar. Suçluluk, utanç, mahcubiyet ve gurur gibi duygular, bu yıllarda geliştiği ve çok kolay uyarıldığı için, bu tür duygusal sonuçlar yaratan deneysel manipülasyonların küçük çocukları daha fazla incittiği yönündeki bulgulardan söz edilmiştir. Örneğin, okulöncesi dönemdeki bir çocuk, sınırlı bilişsel kapasite, niyet konusundaki sınırlı kavrayış ve kendi aracı rolünü abartma gibi gelişimsel özelliklerinden dolayı kendisinin sorumlu olmadığı durumlarda bile suçluluk ve utanç duyabilirken, okul çağı çocuğu gerçekçi değerlendirmeler yapabildiği için sadece kendisinin sorumlu olduğu durumlarda bu duyguları yaşamaktadır. Ergenlerde ise bu tür duygular, yine tamamen gelişimsel özelliklerden dolayı kolaylıkla uyarılabilir (Thompson, 1990).

Küçük çocuklar otoriteyi güçle eşleştirdikleri ve gücünden dolayı itaat gösterdikleri için araştırmacının her türlü isteğine kolaylıkla uymalarına rağmen aldatıldıklarında güvenleri sarsılır ve büyük çocuklara göre daha fazla incinmektedirler. Büyük çocuklar ise kandırılmaya küçük çocuklar kadar yatkın olmadıkları gibi, araştırmacının isteklerini yapılabılır olan ve olmayanlar olarak ayırabildikleri için meşru ve mantıklı bulmadıkları uygulamalarda güdülerini düşmektedir (Thompson, 1992). Herhangi bir araştırmada gizlilik ve dokunulmazlıkla ilgili ihlallerin etkileri de çocuğun yaşına göre değişebilmektedir. Örneğin küçük çocuklar sahip oldukları eşyalarının korunmasına daha fazla özen gösterirken, ergenliğe doğru kendileriyle ilgili bilginin gizliliğine daha fazla önem verir hale geldikleri için araştırmacının sorularına küçük çocuklar açıklıkla ve içtenlikle yanıt verirken, ergenler özel hissettikleri sorulara daha ihtiyatla yanıt verirler (Thompson, 1990). Küçük çocukların kavrayışları ve yanlış inançlarla ilgili değerlendirmeleri sınırlı olduğu için özellikle kandırma içeren araştırmalar sonrasındaki geribildirimlerden

ve bilgilendirmeden büyük çocuklar ve ergenler kadar yararlanamazlar. Bazı bellek çalışmalarında (Loftus, 1993) olduğu gibi, deney sonrasındaki bilgilendirmenin hiç bir düzeltici etkisi olmadığı için kanırdmanın yol açtığı riskin azaltılması mümkün olmayabilir.

Yaşca büyük çocukların, kendilerini daha geniş sosyal birimlerin üyesi olarak tanımlayabildikleri için ırk, etnik köken ve sosyoekonomik düzey açısından değerlendirmeler içeren uygulamaları farkettileri ve bu konudaki yanlılıklardan kolaylıkla etkilen-dikleri ileri sürülmüştür.

Çocuklarla ilgili olarak tartışılan önemli etik sorunlardan biri de çocuğun özerkliğine ve haklarına çok fazla önem vermeden sadece anne babanın bilgilendirilerek izinlerinin alınmasının yarattığı sorundur. Tymchuk'a (1992) göre, ebeveynin bilgilendirilmesi ve araştırma için onayının alınması, ebeveynin çocuğa izin vermesi ve çocuğun da araştırmaya katılmayı kabul etmesinden farklı bir süreçtir. Kuşkusuz çocuk anne ya da babanın izni olmadan araştırmaya katılmamalı fakat aynı zamanda anne baba da çocuğun istekli olmadığı bir durumda izin vermeye gönüllü olmamalıdır. Bu koşul, ancak çocuk için yaşamsal bir tehlike söz konusu olduğunda göz ardı edilebilir. Bütün durumlarda çocuğun hem araştırmaya katılma hem de ayrılma konusunda mutlak bir veto hakkı olması gerektiği üzerinde durulmuştur (Thompson, 1992; Macklin, 1992; Tymchuk, 1992). Araştırmanın sadece günlük riskler kadar bir risk içerdiği ve izin alma sırasında ebeveynin araştırmadan haberdar olmasının uygulamayı olanaksız kıldığı ve çocuğun ailede istismara veya ihmale uğradığı durumlarda anne babadan izin alma zorunluluğunun ortadan kalkabileceği tartışılmıştır. Ayrıca yetişkinin karar alma sürecine ulaşmış olan ergenlerden de eğer öğretmen, müdür veya sorumlu bir diğer yetişkinden izin alınmışsa anne baba yerine ergenin kendisinin olununun alınabileceği üzerinde durulmuştur. Çocuğun kendi kaderini tayin hakkının bütün durumlar için reşit olma yaşına eşdeğer tutulması yerine konuya veya koşullara göre değişmesi gerektiği de tartışılmaktadır. Örneğin kürtaj kararı için yasal reşit ol-

ma yaşı gerekirken, minimal risk içeren bir araştırmaya katılma kararı için daha küçük bir yaşın uygun olabileceği savunulmuştur.

Çocuğun bilgilendirilerek izninin alınmasında bilginin tam olarak anlaşılmasının önemi tartışılmıştır (Thompson, 1990; 1992; Vitiello ve ark., 1999). Tymchuk (1992), çocuğu deney hakkında bilgilendirip karar almasını sağlama sürecinde, bu sürecin girdi, asimilasyon ve çıktı aşamalarının olduğu ve çocuğun yaşından, kişiliğinden, güdüsünden, değerlerinden, eğitiminden ve daha önce bir araştırmaya katılmış olup olmamasından etkilenebileceğini ileri sürmüştür. Bu nedenle özellikle girdi aşamasında bilgilendirmenin üslup, biçim, düzen, kavramsal gruplama, hız ve sunulan bilginin miktarı gibi önemli değişkenler açısından çocuğun yaşına ve koşullarına uygunluğunun önemini göstermiştir. Standart bilgilendirmenin, çocukların ve yaşlıların araştırmanın uygulamalarını tam olarak anlamalarına çok fazla bir katkı sağlamadığı, ancak, bilgiyi basitleştirme, öyküleştirme ve resimle sunma gibi stratejilerin deneğin tam olarak bilgilendirilmesine önemli katkı sağladığı bulunmuştur (Tymchuk, 1992; Tymchuk, Ouslander, Rader, 1986).

Buraya kadar ele alınan tartışmalarda olduğu gibi, çocukların sadece gelişimsel özelliklerinin değil belli bir grubun özelliklerinin de etik kararlarda risk ve incinebilirlik açısından dikkate alınmasının gerekliliği üzerinde durulmuştur (Sieber, 1992; Rotheram-Borus ve Koopman, 1992; Thompson, 1990; 1992). Özellikle belli risk gruplarındaki çocuklar ve gençler üzerinde araştırma ya da müdahale programları yürütüldüğü zaman bu grupların sahip oldukları bazı özellikler etik kararları normal gruplara göre farklı kılmalıdır. Örneğin, kötü muameleye maruz kalmış çocukların şiddet içerikli uyarıcılara akut bir duyarlılık gösterebilecekleri, belirsiz durumları tehdit edici olarak algılayabilecekleri, özgüven ve yeterlikle ilgili algılarının bozulmuş olabileceği ve yeni karşılaştıkları yetişkinlere karşı bazen çok ilgisiz kalabilecekleri bazen de aşırı bağlanabilecekleri ileri sürülmüştür. Madde bağımlısı, riskli davranışlar gösteren ve suçlu çocukların örnekleme dahil edilme sürecin-

de haklarında karar verenlerin yanlış ya da yanlış kararlarına bağlı riskler ile bilgilendirilme sırasındaki yanlış anlamalar karşısında da dikkatli olunması önerilmiştir. Örneğin suçlu çocukların, araştırmacının çocuk mahkemesinden olduğuna inandıkları görülmüştür. AIDS veya kanser hastası, zihinsel engelli ya da travma geçirmiş çocukların ailelerinin, araştırmacıdan farklı bir beklenti içinde olmamaları ve çocuğun araştırmacının yararı konusunda doğru olmayan örtük beklentiler geliştirmesini önlemek için bilgilendirme sürecinin, çocuğun kavrama düzeyine uygun olmasının ve ailenin bu sürece katılımının önemi vurgulanmıştır (Sieber, 1992; Rotheram-Borus ve Koopman, 1992).

Yukarıda gözden geçirilmeye çalışılan tartışmalardan da anlaşılacağı gibi, çocukların gelişimsel özellikleri, kamu ve yasa önünde çok açık biçimde yer alan çocuk-yetişkin ayrımı ve çok özel koşullar altında yetişen çocukların durumu, araştırma etiğiyle ilgili standartların yaşama geçirilmesinde hem çok dikkatli ve özenli olmayı hem de pek çok sorunu beraberinde getirmektedir. Bu yazıda sadece çocuk katılımcılarla ilgili araştırma etiğiyle sınırlı kalmıştır. Oysa gelişim psikolojisi araştırmalarında yaşlı katılımcılar da önemli bir katılımcı grubunu oluşturmaktadır. Ayrıca sadece araştırma açısından değil, çocuklarla ilgili uygulamalar açısından bakıldığında da mesleki etik ilkelerin uygulanmasının, denetlenmesinin ve etik sorunların çözümünün çocuk haklarının korunması ve mesleki standartların sağlanması gibi alanlarda önemi ortadadır. Ne yazık ki ülkemizde psikolojinin diğer alt alanlarında olduğu gibi gelişim psikolojisinde de araştırmacı ve uygulayıcıların izlemesi gereken etik standartlarımız mevcut değildir. Ancak bu türden yazıların çoğalmasıyla etiğe farkındalığın geliştirilmesi ve araştırma etiğini dikkate alan araştırma işlemlerinin oluşturulması, yürütülmesi ve araştırmaların etik açıdan denetlenmesi konularındaki gelişmelerle oluşabilecek birikimlerin, uluslararası etik standartları karşılayan ancak kültürel değerleri de göz ardı etmeyen bir etik kod sisteminin oluşturulmasına önemli katkıları olacağı inancındayız.

Kaynaklar

- American Psychological Association (1990). Ethical principles of psychologist. *American Psychologist*, 45, 390-395.
- Aycan, Z. (1998). Türkiye'de psikoloji uygulama, araştırma ve yayınlarında etik ilkeler. Tartışma II: Endüstri ve örgüt psikolojisi alanında etik uygulamalar. *Türk Psikoloji Dergisi*, 13 (42), 47-50.
- Ayvaşık, H. B. (1999). Türkiye'de psikoloji uygulama, araştırma ve yayınlarında etik ilkeler, Tartışma IV: Bilimsel araştırmalarda laboratuvar hayvanlarının kullanımı ve bakımına ilişkin etik tartışmalar. *Türk Psikoloji Dergisi*, 14 (44), 79-85.
- Değirmencioglu, S. M. & Demirutku, K. (1999). Türkiye'de psikoloji uygulama, araştırma ve yayınlarında etik ilkeler, Tartışma III: Öğretim üyesi ve öğrenci işbirliği ile hazırlanan yazarlık hakkının ve sırasının belirlenmesinde yardımcı olabilecek öneriler. *Türk Psikoloji Dergisi*, 14 (43), 111-119.
- Division of paediatrics: The royal Australasian college of physicians. (1999). Policy Statement: Ethics of Research in Children. *Journal of Paediatrics Child Health*, 35, 514-515.
- Eskin, M. (2000). Türkiye'de psikoloji uygulama, araştırma ve yayınlarında etik ilkeler, Tartışma V: Klinik psikolojide etik uygulamalar. *Türk Psikoloji Dergisi*, 15 (45), 81-83.
- Kopelman, L. M. (2000). Children as research subjects. A dilemma. *Journal of Medicine and Philosophy*, 25 (6), 745-764.
- Loftus, E. F. (1993). The reality of repressed memories. *American Psychologist*, 48, 560-572.
- Macklin, R. (1992). Autonomy, beneficence, and child development: An ethical analysis. In B. Stanley & J. E. Sieber (Eds.), *Social research on children and adolescents: Ethical issues*, (pp. 88- 105). Newbury Park, CA: Sage.
- Melton, G. B. (1992). Respecting boundaries: Minors, privacy and behavioral research. In B. Stanley & J. E. Sieber (Eds.), *Social research on children and adolescents: Ethical issues*, (pp. 65-87). Newbury Park, CA: Sage.
- Rotheram-Borus, M. J., & Koopman, C. (1992). Protecting children's rights in AIDS research. In B. Stanley & J. E. Sieber (Eds.), *Social research on children and adolescents: Ethical issues*, (pp. 143-161). Newbury Park, CA: Sage.
- Stanley, B., & Sieber, J. E. (1992). *Social research on children and adolescents: ethical issues*, Newbury Park, CA: Sage.

- Sieber, J. E. (1992). Community intervention research on minors. In B. Stanley & J. E. Sieber (Eds.), *Social research on children and adolescents: Ethical issues*, (pp. 162-188). Newbury Park, CA: Sage.
- Society for Research in Child Development: Directory of members 1999-2000.
- Sümer, H. C. (1998). Türkiye'de psikoloji uygulama, araştırma ve yayımlarında etik ilkeler: Tartışma I. *Türk Psikoloji Dergisi*, 13 (41), 77-79.
- Thompson, R. A. (1989). Child Development and Research Ethics: A changing calculus of concerns. *Business and Professional Ethics Journal*, 9, 193-206.
- Thompson, R. A. (1990). Vulnerability in research: A developmental perspective on research risk. *Child Development*, 61, 1-16.
- Thompson, R. A. (1992). Developmental changes in research risk and benefit: A changing calculus of concerns. In B. Stanley & J. E. Sieber (Eds.), *Social research on children and adolescents: Ethical issues*, (pp. 31-63).
- Türk Psikologlar Derneği (1999). Türkiye'de psikoloji uygulama, araştırma ve yayımlarında etik ilkeler, Tartışma V: Afet bölgelerinde yapılan psikolojik araştırmalarında uyulması gereken etik ilkeler. *Türk Psikoloji Dergisi*, 14(44), 87-88.
- Tymchuk, A. J. (1992). Assent processes. In B. Stanley & J. E. Sieber (Eds.), *Social research on children and adolescents: Ethical issues*, (pp. 128-139). Newbury Park, CA: Sage.
- Tymchuk, A., Ouslander, J., & Rader, N. (1986). Informing the elderly: A comparison of four methods. *Journal of the American Geriatric Society*, 34, 818-822.
- Vitiello, B., Jensen, P.S., & Hoagwood, K. (1999). Integrating science and ethics in child and adolescent psychiatry research. *Biological Psychiatry*, 46, 1044-1049.

Çocuklarla Yapılan Çalışmalarda Etik Standartlar*

İlke 1. Zararlı olmayan işlemler: Araştırmacı, çocuğa psikolojik ya da fiziksel zararı olabilecek herhangi bir araştırma işlemini uygulamamalıdır. Aynı zamanda araştırmacı mümkün olduğunca en az gerginlik yaratan işlemi uygulamakla yükümlüdür. Bazı durumlarda psikolojik hasarın tanımlanması zor olabilir; ancak yine de tanımlama ve hasarı azaltma ya da ortadan kaldırmanın yollarını bulma sorumluluğu araştırmacıdır. Araştırmacı araştırma işlemlerinin

olası zararlı etkileri hakkında şüpheye düştüğünde, diğer kişilere danışmalıdır. Hasar kaçınılmaz görünüşünde, araştırmacı bilgiyi toplamak için başka yolları bulmak ya da araştırmayı tamamıyla bırakmakla yükümlüdür. Ancak bazı durumlarda eğer araştırmacının teşhis ya da tedavi açısından çocuğa yararı varsa, çocuğu gerginlik yaratan koşullarla karşı karşıya bırakmak gerekli olabilir. Böyle durumlarda ilgili etik kurullardan izin alınmalıdır.

İlke 2. Bilgilendirerek izin alma: Araştırmacı çocuktan izin ya da onay almadan önce, çocuğu onun araştırmaya katılma isteğini etkileyebilecek bütün özellikler hakkında bilgilendirmelidir ve çocuğun sorularını onun anlayabileceği şekilde cevaplamalıdır. Araştırmacı, çocuğun araştırmaya katılmak için onay verip vermemesine fırsat tanıyarak onun araştırmaya katılmak isteme ya da istememe konusundaki kararına ve araştırma sırasında herhangi bir zamanda araştırmayı bırakmak istemesine saygı göstermelidir. Çocuğun onayı ya da izni tam bilgilenerken verilen onaydan farklıdır. Çocuk, araştırmacının önemini tümüyle kavrayacak biçimde verilen bilgilerin hepsini anlamaksızın çalışmaya katılmayı kabul eder. Beklemlerle çalışan araştırmacılar ebeveynlere araştırma işlemlerini açıklamak için özel çaba göstermeli ve özellikle bebeğin huzursuz olduğuna işaret eden herhangi bir belirtiyeye duyarlı olmalıdırlar. İzin almak çok önemli olmasına rağmen, izin almak ya da katılımcıyla temas kurmak, araştırmacının yapılmasını olanaksız hale getirebilmektedir. Müdahalesiz alan araştırması buna iyi bir örnektir. Bu araştırmalar, eğer halka açık alanlarda yürütülüyorsa, katılımcıların kimlikleri gizleniyor ve katılımcılar üzerinde öngörülebilir olumsuz etkiler içermiyorsa, etik olarak yapılabilir araştırmalardır. Ancak, belirli koşullar altında bu araştırmaların etik olup olmadığına ilişkin kararlar, Kurumsal Etik Kurul' a danışılarak alınmalıdır.

İlke 3. Ebeveyn izni: Ebeveynlerin, yasal vasilelerin ya da çocuktan sorumlu yetişkinlerin (Örn., öğretmenler ya da bir kurumun müdürleri) bilgilendirilerek, izinlerinin alınması zorunludur ve tercihen izin

*"Society for Research in Child Development" tarafından hazırlanmış olan etik ilkeler.

yazılı olmalıdır. Bilgilendirme, ebeveynlerin ya da sorumlu olan diğer yetişkinlerin, çocuğun araştırmaya katılmasına izin verme isteklerini etkileyebilecek olan araştırmanın tüm özellikleri hakkında bilgilendirilmesini gerektirir. Bu bilgi de araştırmacının mesleği ve çalıştığı kurum da belirtilmelidir. Çocuktan sorumlu yetişkinlerin izin vermeyi reddetmelerine saygı gösterilmeli ve yetişkinler, çocukları ya da kendileri için herhangi bir zarar söz konusu olmasa da araştırmaya katılmayı reddedebilecekleri konusunda da bilgilendirilmelidir.

İlke 4. Ek Onay: Araştırmaya katılan çocukla yakın ilişki içinde olan diğer kişilerden, örneğin öğretmeninden de bilgilendirilerek izin alınmalıdır. Aynı çocuk, ebeveyn ya da vasiinin durumunda olduğu gibi çocukla iletişim içinde olan kişiler de verecekleri oluru etkileyebilecek bütün araştırma özellikleri hakkında bilgilendirilmelidir. Bu kişiler tarafından sorulan bütün sorular cevaplanmalı ve kişiler araştırmaya katılıp katılmamayı seçme konusunda özgür bırakılmalıdır.

İlke 5. Ödüller: Bir araştırma projesine katılma sebebiyle verilen ödüller hakça olmalı ve çocuğun normalde alabileceği armağanlardan aşırı derecede farklı olmamalıdır. Nasıl bir ödül kullanılırsa kullanılsın, araştırmacı şunu hiçbir zaman unutmamalıdır: Çocuk üzerinde araştırmanın olası etkileri ne kadar büyükse, çocuğun özgürlüğünü ve iyiliğini koruma yükümlülüğü de o kadar çoktur.

İlke 6. Kandırma: İzin alma sürecinde tamamen bilgilendirme aslında etik açıdan ideal olmasına rağmen, bazı çalışmaların belli bilgileri veya kandırma-yı gizlemeleri gerekebilir. Bilgiyi ya da kandırmayı gizlemenin çalışmanın yürütülebilmesi için gerekli olduğuna karar verildiği zaman, araştırmacı bu kararın doğru olduğu konusunda meslektaşlarını tatmin etmelidir. Eğer bilgi ya da kandırma gizleniyorsa ve katılımcıların bundan olumsuz yönde etkilenme olasılığı varsa, araştırmanın sonunda, katılımcının niçin aldatıldığını anladığından emin olmamızı sağlayacak ölçümler alınmalıdır. Kandırmaya dayalı olan çalışmalarda araştırmacılar, çocuğa ya da çocu-

ğun ailesine bilinen herhangi bir olumsuz etkisi olmayan kandırma yöntemlerini uygulama çabası içinde olmalıdırlar.

İlke 7. Kimliğin gizlenmesi: Araştırmacılar kurum kayıtlarını elde etmek için, kayıtlardan sorumlu otoritelerden izin almalıdırlar. Bilginin gizliliği korunmalı ve izin alınan bilgiden fazlası kullanılmamalıdır. Katılımcının güvenine sahip sorumlu otoriteler aslında araştırmacıya izin vererek sorumluluğu bir ölçüde üstlendikleri için onlara güven vermek araştırmacının sorumluluğudur.

İlke 8. Karşılıklı sorumluluklar: Her araştırmanın başlangıcından itibaren, araştırmacı ile ebeveyn, vasi, sorumlu diğer kişiler veya çocuk arasında tarafların sorumluluğunu tanımlayan çok açık anlaşma olması gerekir. Araştırmacı anlaşmanın bütün vaatlerine ve taahhütlerine saygı göstermekle yükümlüdür.

İlke 9. Tehlike: Araştırma sırasında araştırmacı, çocuğu tehlikeye sokabilecek bir durumdan haberdar olursa, bu bilgiyi ebeveynler ya da vasilerle ve çocuğa gereken yardımı sağlayabilmeleri için alandaki uzmanlarla paylaşma ve tartışma sorumluluğunu taşır.

İlke 10. Öngörülemeyen sonuçlar: Araştırma işlemleri katılımcı için daha önceden öngörülemeyen istenmedik sonuçlar yaratırsa, araştırmacı bu sonuçları düzeltmek için derhal uygun ölçme yöntemleri oluşturmalıdır. Eğer bu işlemler sonraki çalışmalarda da kullanılacaksa, araştırmacı işlemleri yeniden yapılandırmalıdır.

İlke 11. Gizlilik: Araştırmacı, araştırmaya katılanlar hakkındaki bütün bilgileri gizli tutmalıdır. Katılımcıların kimliği, bulguların yazılı ve sözlü kayıtlarında, aynı zamanda öğrenciler ya da meslektaşlarla yapılan resmi olmayan tartışmalarda bile gizlenmelidir. Bu bilgilere diğer araştırmacıların da ulaşma olasılığı söz konusu olduğunda, bu olasılık dikkate alınarak gizliliğin korunması için bir plan yapılmalı ve izin alma sürecinin bir parçası olarak bu durum katılımcılara açıklanmalıdır.

İlke 12. Katılımcıların bilgilendirilmesi: Veriler toplandıktan hemen sonra, araştırmacı ortaya çıkan herhangi bir yanlış anlamayı katılımcılara açıklamalıdır. Aynı zamanda araştırmacı genel araştırma bulgularını katılımcılara onların anlayabileceği şekilde açıklamalıdır. Araştırmadan elde edilen sonuçların açıklanamayacağına dair geçerli insani veya bilimsel değerler varsa, bilginin tutulmasının katılımcı üzerinde olumsuz bir etkisi olmaması sağlanmalıdır.

İlke 13. Sonuçların rapor edilmesi: Araştırmacının sözleri, ebeveynler ve çocuklar için özel bir önem taşıyacağı için araştırmacı, sonuçları bildirirken, değerlendirme içeren geri bildirimlerde ve tavsiyelerde bulunurken dikkatli olmalıdır.

İlke 14. Bulguların doğruları: Araştırmacılar araştırmalarının sosyal, politik ve insancıl doğrularından haberdar olmalı ve araştırma bulgularını sunarken özellikle dikkatli davranmalıdırlar. Bu ilke araştırmacının istediği bir konuda araştırma yapma veya bilimsel rapor hazırlamada uygun standartları gözetme hakkını yadsımamaktadır.

İlke 15. Bilimsel kötü tavır: Araştırmayı önerirken, yaparken, analiz ederken ya da rapor ederken bilimsel camiada yaygın olarak kabul edilen uygulamalardan ciddi şekilde sapma ve eser hırsızlığı, bulguların yanlış sunulması, verilerin yanlış ya da uydurma olmasıdır. Dernek, bilimsel incelemelerin, araştırmanın doğruluğu ve araştırmacının dürüstlüğüne temellenmiş biçimde sürdürülmesini sağlar. Bilimsel kötü tavrından dolayı suçlu bulunan bir üyenin üyelikten çıkarılmasına yönetim kurulu üyelerinin oyları sonucu karar verilir.

İlke 16. Kişisel kötü tavır: Ağır bir suç olduğu için mahkumiyetle sonuçlanan kişisel kötü tavır bir üyenin üyelikten çıkarılması için yeterlidir. Bu konuda bir karara varmak için suçun derneğin amaçlarına aykırılığı Yönetim Kurulu tarafından dikkate alınır. Kişisel kötü tavrından dolayı suçlu bulunan üyelerin üyelikten çıkarılmaları kararının sorumluluğu, kara oyu veren Yönetim Kurulu üyelerine aittir.

Türk Psikoloji Dergisi (TPD) Yazım Kuralları

Türk Psikoloji Dergisi (TPD)'nde görgül çalışmalar ve derleme türü yayınlara (en son literatürü kapsamlı bir şekilde kapsayan yazılar, meta-analiz çalışmaları, model önerileri, olgu sunuları ve tartışmalar vb.) yer verilmektedir. Tüm yazılar Amerikan Psikologlar Birliği tarafından yayınlanan 'Publication Manual of American Psychological Association (4. Baskı), 1994' adlı kitapta belirtilen yazım ilkelerine uygun olarak yazılmalıdır. Türkçe yazım kurallarıyla ilgili yeni bir bilgi sizlere ulaştırıncaya kadar Dergimizin son sayısındaki yazım kuralları dikkate alınmalıdır.

GENEL İLKELER

1. Dergiye gönderilecek yazılar, A4 boyutlarında beyaz kağıda üst, alt, sağ ve sol boşluk 2,5cm bırakılarak (16 x 24,7'lik alana) çift aralıklı ve düz metin yazılmalıdır (Bu ölçüler, gönderilen tablo ve grafiklerin dergi sayfa boyutları dışına taşmaması ve daha kolay kullanılmasını sağlayacaktır).

2. Yazılar 5 kopya olarak gönderilmeli ve uzunluğu 25-30 sayfayı geçmemelidir.

3. Yazılarda Türk Dil Kurumu'nun yazım kılavuzu örnek alınmalı, yabancı sözcükler yerine olabildiğince Türkçe sözcükler kullanılmalıdır. Türkçe'de pek alışılmamış sözcükler yazıda kullanılırken ilk geçtiği yerde yabancı dildeki karşılığı parantez içinde verilmelidir (Türkçe ve İngilizce).

4. Yazılar başlık sayfası, özet (Türkçe ve İngilizce), anahtar sözcükler, ana metin, kaynaklar, ekler, tablolar, şekil başlıkları, şekiller, yazar notları ve yazışma adresi ile genişletilmiş İngilizce uzun özet (summary) bölümlerini içermelidir.

a) **Başlık sayfası:** En fazla 10-12 kelimededen oluşan makale başlığı, kısa başlık (kelimeler arasındaki boşluklar ile beraber en fazla 50 karakter), yazarların adı ve soyadı, ünvanı ve çalıştığı kurumu içermelidir.

b) **Özet ve anahtar sözcükler:** Özet, Türkçe ve İngilizce olmak üzere her iki dilde 'Özet' ve 'Abstract' başlıkları altında 200 kelimeyi geçmeyecek şekilde olmalıdır. Anahtar sözcükler (3 ile 10 arasında) Türkçe özetin altında 'Anahtar Sözcükler' ve İngiliz-

ce özetin altında 'Key words' başlığı kullanılarak verilmelidir. Türkçe ve İngilizce özetin her biri yeni bir sayfadan başlamalıdır.

c) **Ana metin:** Yeni bir sayfadan başlamalıdır. Görgül makalelerde metin, sırasıyla giriş, yöntem, bulgular ve tartışma bölümlerinden oluşmalıdır. Derleme türü makalelerde, makalenin içeriğine bağlı olarak bu sıra izlenmeyebilir. Kısa başlık her sayfanın sağ köşesinde, yanında sayfa numarası olacak şekilde tekrarlanmalıdır. Ana metnin ilk sayfası makalenin başlığı ile başlamalıdır. Başlıktan sonra, "Giriş" alt başlığı yazılmadan paragraf ile metne başlanmalıdır. Yöntem, Bulgular ve Tartışma bölümleri yeni bir sayfadan başlamaz. Bir bölüm bittikten sonra, aynı sayfada diğeri onu izler.

Giriş bölümü makalenin başlığı ile başlamalıdır ve yapılan araştırma ile ilgili olarak, literatürdeki yaklaşım ve bulgular ile araştırmanın amacını içermelidir.

Yöntem bölümü örneklem, veri toplama araçları ve işlem olmak üzere 3 alt bölümden oluşmalıdır.

Bulgular araştırmanın denencelerini test etmek amacı ile kullanılan istatistiksel analizleri, her değişkene ait ortalama ve standart sapma değerlerini içermelidir. Tablolar ve şekiller ayrı bir sayfada yazının en sonunda verilmelidir.

Sıklıkla kullanılan istatistiksel teknikler metin içinde rapor edilirken aşağıda belirtilen şekilde olmalıdır:

Varyans analizi:

....yaş değişkeninin temel etkisi anlamlıdır, $F(1,123) = 5.43, p < .05$.

Korelasyon ve kay-kare değerleri rapor edilirken denek sayısı (n) ve t, F çoklu karşılaştırmalar (Tukey testi gibi) rapor edilirken serbestlik derecesi (sd) mutlaka verilmelidir. Regresyon analizleri rapor edilirken R, R², F, Beta, T ve p değerleri verilmeli; faktör analizi rapor edilirken ise her bir faktör altındaki maddelerin faktör yükleri (factor loadings) ve her bir faktörün açıkladığı varyans bilgileri verilmelidir.

Tartışma bölümü, araştırma bulgularının literatür

işığında açıklanmasını, tartışılmasını içermelidir.

d) Kaynaklar: Yeni bir sayfadan başlamalıdır. Metin içinde belirtilen tüm kaynaklar 'Kaynaklar' listesi içinde yer almalıdır.

Metin içinde kaynaklara atıfta bulunurken yazarların soyadları ve yayın tarihi kullanılır. Örnekler:

Savaş (1985) ...

Savaş'a (1985) göre ...

File ve Smith (1992) ...

File ve Smith'e (1992) göre ...

Martin, Sheldon ve Yaffee (1994)...

Yazar sayısı 3 ile 5 arasında ise, metin içinde geçtiği yerde yukarıda olduğu gibi verilir, daha sonra ise Martin ve arkadaşları (1994) ... olarak verilmelidir.

Yazar sayısı 6 veya daha fazla ise metin içinde ilk geçtiği yerden itibaren Smith ve arkadaşları (1980) olarak verilmelidir.

Parantez içinde cümle sonunda birden fazla esere atıfta bulunuluyor ise kaynaklar alfabetik sıra ile verilmelidir.

... (Doğan, 1987; Kleft ve Dobson, 1990; Smetih ve ark., 1980; Winson, George ve Zeng, 1986).

Kaynaklar bölümünde kaynaklar alfabetik sıra ile verilmelidir. Birden fazla yazarlı Türkçe ve yabancı kaynaklar için son yazarın soyadından önce '&' işareti kullanılmalıdır. Kaynakların yazım kuralları ile ilgili olarak lütfen dergimizin son sayısını (47. sayı) dikkate alınız.

e) Ekler: Yeni bir sayfadan başlamalıdır. Araştırmada kullanılan ölçekler gibi ek bilgileri içerir.

f) Tablolar: Yeni bir sayfadan başlamalıdır ve her bir tablo ayrı bir sayfada verilmelidir. Tabloların verilmiş şekli ile ilgili olarak dergimizin 47. sayısı dikkate alınmalıdır. Tablo numarası ve Tablo başlığı tablonun üstünde yer almalıdır.

g) Şekil başlıkları ve şekiller: Yeni bir sayfadan başlamalıdır. Şekil numarası ve şekil başlıkları aynı sayfada alt alta verilmelidir. Şekillerin her biri ise ayrı sayfalarda verilmelidir. Özel baskı gerektiren şekil ve fotoğrafların masrafı yazardan alınır.

h) Yazar notları: Yeni bir sayfadan başlamalıdır. Eğer araştırma bir tez çalışmasının özeti ise veya

araştırmayı destekleyen kurum(lar) var ise bu bölümde belirtilmelidir. Ayrıca araştırmacının, araştırmaya katkularından dolayı teşekkür etmek istediği kişiler de bu sayfada belirtilmelidir.

ı) Yazışma adresi: Yeni bir sayfadan başlamalıdır. Yazarın veya yazarlardan bağlantı kurulabilecek olan kişinin adresi, telefon numarası ve varsa faks numarası ile e-posta adresi bu bölümde yer almalıdır. Tek kopya olması yeterlidir.

i) Genişletilmiş İngilizce özet (summary): Yeni bir sayfadan başlamalıdır. Çift aralıklı, 4-10 sayfa uzunluğunda olmalı; giriş, yöntem, bulgular ve tartışma bölümlerini içermelidir.

5. Yazılarda ifade edilen düşüncelerden yazarları sorumludur.

6. TPD'de yayınlanan yazılardan ancak kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir. Yazının içeriğinde olabilecek çarpıtmalardan alıntıyı yapan ve yayınlayan kişi ya da kuruluşlar yasalar karşısında sorumludur.

7. TPD'ye gönderilen yazılar yayınlansın ya da yayınlanmasın geri gönderilmez.

8. Yazı, yayına kabul edildikten sonra yazarından Word 6.0 veya sonrası sürümü ile yazılmış bir kopyası, 3,5 inçlik diskette istenir.

9. Yayın Kurulu, yazıda gerekli gördüğü sözcükleri değiştirebilir.

10. Kurallara uymayan yazılar yayınlanmaz.

11. TPD'nde yayınlanan yazılar için herhangi bir ücret ödenmez. Ancak makale yayınlandıktan sonra, yazar TÜBA'ya başvurduğu takdirde, TÜBA'nın uluslararası yayınları özendirme fonu kapsamında belirlenen maddi ödülü talep edebilir.

12. Yayınlanan her araştırmanın verilerinin 5 yıl süre ile araştırmacı tarafından saklanması zorunludur. Gerek yayın politikamız gerekse dahil olduğumuz uluslararası yayın kuruluşlarının kuralları gereğince zaman zaman bazı yazıların verileri ve analiz programları yazarlarından istenebilecektir.

Türk Psikoloji Dergisi (TPD) Derleme Yazıları İlkeleri

Dergimizin gelecek sayılarında yer alacak yayınların iki ana grupta toplanmasına karar verilmiştir. İlk grupta geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları ile sınırlı kalmayacağı umulan görgül çalışmalar, ikinci grupta ise aşağıdaki beş grupta toplanan gözden geçirme, model önerme ve olgu sunuları çalışmaları yer alacaktır. Yurt içinde ve dışında yaygın olarak üzerinde durulan ya da ilgi gören konularda en son literatürün kapsamlı bir şekilde sunulduğu derlemeler.

1. Okuyucu kitlesinin yararlanabileceği konulardaki görgül çalışmaların derlenmesi ya da gözden geçirilmesi.
2. Okuyucu kitlesinin yararlanabileceği konularda meta-analitik değerlendirmeler.
3. Kuramsal literatürlerdeki birikimlerin neden-sonuç ilişkilerini içeren model önerileri şeklinde sunulması.
4. Olgu sunuları ve tartışmalar.

Birinci grupta yer alan yazılardaki esas, okuyucuyla bir alanı değişik boyutları ile tanıtmak ve geniş bir perspektif sunabilmektir. Hedef, çoğunluğunu akademisyen, uygulayıcı ve öğrencilerin oluşturduğu okuyucu kitlesini kuramsal ve görgül literatürdeki farklı sorular, yaklaşım ve bulgularla tanıştırmak ve bu konuda güvenilir, zengin bir kaynak oluşturmaktır. Bu yazılarda yapılmış olan çalışmaların, yaklaşımların ve bulguların tekdüze bir şekilde sunulmasının ötesine geçilmesi amaçlanmaktadır. Diğer bir deyişle, bu yazılarda iki boyutlu literatür özetlemeleri yerine, yeni sorular ve çalışmalara ze-

min hazırlayabilecek nitelikte akademik ürünlerin oluşturulması hedeflenmektedir.

İkinci grup yazılarda, belirli bir alanda yayınlanmış olan çalışmaların niceliksel olarak yorumu ve gözden geçirilmesi hedeflenmektedir. Bu gruptaki yazıların birinci gruptakilerden farkı, gözden geçirilen yazıların görgül çalışmalar ile sınırlandırılmış olmasıdır.

Üçüncü grupta yer alan çalışmalar ise, belirli bir konuda yayınlanmış olan görgül çalışmaların niceliksel değil istatistiksel ya da meta-analitik yöntemlerle gözden geçirilip özetlenmesi olarak tanımlanmıştır. Bir konuda yapılmış görgül çalışmaların bulgularının istatistiksel olarak kümülatif bir şekilde ifade edilmesinde kullanılan bir teknik olan meta-analizi, olayları ve ilişkileri anlamak için, tek bir çalışmada gerçekleşmesi olası olmayan geniş bir perspektif sağlar.

Dördüncü gruptaki yazılar, örtük değişkenler arasındaki nedensel ilişkilerin irdelendiği model önerilerini içermektedir. Psikolojide, sosyal, kişilik ve örgüt psikolojisi başta olmak üzere birçok alanda, örtük değişkenler arasındaki ilişkiler nedensel modeller çerçevesinde yapılandırılmakta ve test edilmektedir.

Olgu sunularının temel hedefi ise, uygulamalı alanda çalışan psikologlar arasındaki bilgi alışverişini geliştirmek ve uygulamalı alanlardaki öğrenciler için iyi bir kaynak oluşturmaktır. Amaç, olguların sadece aktarılması değil, içsel tutarlığı olan belirli bir kuramsal çerçeve içerisinde sunulup tartışılması ve hatta farklı kavramlar açısından irdelenmesidir.